

Вх. № 38
"09" 04. 21

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертаційну роботу Ковчуги Лариси Іванівни на тему:
«Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності
галузей промисловості України», подану на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 – Економіка**

Актуальність теми дослідження

Стан економіки України останнім часом характеризується складною соціально-економічною динамікою та загальною нестабільністю розвитку. Володіючи багатими природними ресурсами та потужним людським потенціалом, Україна значно поступається за рівнем соціально-економічного розвитку не лише розвиненим країнам, але і багатьом країнам, що розвиваються. Так, обсяг ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (станом на 2018 р.) склав 9233,1 дол. США, що в 4,7 разів менше порівняно з середнім показником по Європейському Союзу (ЄС), в 5,8 разів менше, ніж у Німеччині, в 4,9 разів – ніж у Франції, в 3,4 рази – ніж у Польщі та в 2,3 рази – ніж у Болгарії. Значною мірою знизилась впродовж останніх років частка переробної промисловості у ВВП країни: якщо у 2010 р. вона становила 15,0%, в 2013 р. – вже 12,8%, а у 2019 р. – лише 10,8%. Попит промислових підприємств на інновації є незначним і спрямовується, переважно, на закупівлю готових технологічних рішень. При цьому витрати вітчизняного бізнесу на науково-технічні розробки навіть не досягають позначки в 0,5% ВВП і є меншими, ніж у середньому по ЄС у 3,5 разів. Як результат, це позначається на рівні конкурентоспроможності підприємств вітчизняної промисловості й продукції, що ними виготовляється.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що тема дисертаційної роботи Ковчуги Л.І. є актуальною, а сама робота – має значне теоретичне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу Ковчуги Л.І. підготовлено у відповідності до плану науково-дослідних робіт Інституту економіки промисловості НАН України за такими темами: «Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління» (номер держреєстрації 0115U001640, 2015–2018 рр.), де досліджено сутність та основні параметри інноваційного розвитку, оцінено взаємозв'язок між інвестиціями в інновації та обсягами реалізованої інноваційної продукції; «Формування інституційного середовища модернізації економіки старопромислових регіонів України» (номер держреєстрації 0118U004490, 2018–2021 рр.), де розроблено пропозиції з удосконалення

напрямів і механізмів інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку промисловості.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації Ковчуги Л.І., є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки вони базуються на фундаментальних положеннях сучасної економічної науки, теорії інновацій та конкуренції, результатах наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем інноваційного розвитку як ключової передумови підвищення конкурентоспроможності промисловості. Автором опрацьовано значну кількість наукових публікацій, аналітичних і статистичних матеріалів міжнародних організацій, які стосуються проблем і перспектив розвитку промисловості та підвищення рівня її інноваційної активності, що свідчить про обізнаність дисертанта з розробками провідних зарубіжних і вітчизняних вчених і фахівців щодо різних аспектів та проблем інноваційного розвитку економіки в цілому та її промислового сектору, зокрема.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, дані Євростату і міжнародних організацій, ресурси мережі Інтернет, результати проведених автором досліджень.

Обґрунтованість та достовірність отриманих дисертантом висновків і запропонованих пропозицій ґрунтується на використанні загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання: діалектичного та системного, структурно-логічного та історико-логічного, систематизації та класифікації, економіко-статистичного та порівняльного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу, системно-структурного аналізу й моделювання та ряду інших методів. Використання такого інструментарію дослідження дозволило дисертанту вирішити поставлені в роботі завдання і сформулювати обґрунтовані висновки щодо напрямів і шляхів розвитку вітчизняних галузей промисловості на інноваційних засадах як основи підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Методологія і методи дослідження цілком відповідають потребам досягнення поставлених в дисертації завдань.

Основні наукові положення та висновки, зроблені в дисертаційній роботі Ковчуги Л.І., апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях у різних містах України, опубліковані у наукових фахових виданнях, наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних. Загалом дисертантом опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 9,46 д.а., з яких особисто автору належить 7,15 д. а.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Наукова новизна отриманих в дисертаційній роботі результатів полягає в подальшому розвитку теоретичних основ і науково-методичних положень, які стосуються розробки підходів, напрямів і механізмів активізації інноваційного розвитку галузей промисловості України як основи підвищення рівня їх конкурентоспроможності. Найбільш вагомими науковими результатами, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи, є наступні:

- поглиблено теоретичні засади інноваційного розвитку шляхом впорядкування термінології, розмежування основних понять інноваційного процесу (с. 28-30), виокремлення властивих інноваціям ознак (с. 27-32), дослідження інновацій з позиції трьох підходів – динамічного, статичного та системного (с. 32-35), що дозволило більш точно розкрити комплексний характер інноваційного розвитку;
- розроблено авторський підхід до класифікації інновацій, заснований на матричному принципі побудови, залежно від ступеня охоплення складових інноваційного процесу та видів інновацій за різними ознаками (с. 39-45);
- обґрунтовано наявність взаємозв'язку інноваційних процесів у промисловості із загальною економічною кон'юнктурою та стадіями розвитку економіки та галузей (с. 51-54), охарактеризовано види інноваційної діяльності за стадіями життєвого циклу підприємства (с. 55), що дозволило запропонувати концептуальну модель інноваційного розвитку промислового підприємства відповідно до етапів життєвого циклу, факторів внутрішнього та зовнішнього середовища (с. 56-63);
- прослідковано еволюцію теорії конкуренції (с. 65), досліджено теоретичні погляди вчених на взаємозалежність між інноваційною діяльністю підприємств та конкуренцією (с. 66-70), доведено наявність тісного зв'язку між інноваційним розвитком, конкуренцією та конкурентоспроможністю (с. 70-75), на підставі чого розроблено структурно-логічну схему формування інноваційної конкурентоспроможності підприємства, галузі промисловості, в основу якої покладено використання реальних, абсолютних та потенційних конкурентних переваг, залежно від характеру інноваційної діяльності (с. 76-83);
- запропоновано авторську методику оцінювання інноваційного розвитку підприємств і галузей промисловості шляхом відбору статистично достовірних показників і зведення їх до інтегрального індексу, яка спрямована на виявлення предметних сфер досягнення або відставання окремої галузі промисловості відносно інших галузей (с. 110-117);
- апробовано запропоновану методику для комплексного аналізу інноваційного розвитку галузей промисловості, на підставі чого здійснено групування галузей з урахуванням інноваційних чинників конкурентоспроможності (с. 118-139);

- шляхом кореляційно-регресійного аналізу виявлено тісний зв'язок між витратами на інноваційну діяльність підприємств промисловості та обсягами реалізованої інноваційної продукції (загалом; частки, нової для ринку; частки, реалізованої за кордон) (с. 142-167), що послужило підґрунтям для розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій з удосконалення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності вітчизняної промисловості (с. 213-227);
- запропоновано підхід до аналізу основних складових інноваційної екосистеми України (с. 177-181), що дало можливість визначити перешкоди, які сформувалися по кожній з них, для інноваційного розвитку промислових підприємств і галузей (с. 181-198);
- розроблено модель мережевого партнерства для підприємств і галузей добувної і переробної промисловості Донецької області (ДП «Рутекс КЕРАМ» ТОВ «Рутекс КЕРАМ» і ТОВ «Керамічні маси Донбасу») з метою активізації їх інноваційного розвитку як чинника підвищення конкурентоспроможності на ринку, отримання ними стратегічних та фінансових вигід від співпраці (с. 201-213).

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що поставлені в роботі мета та завдання виконані повною мірою. Дисертаційне дослідження має завершений характер, характеризується значною науковою новизною, усі висновки, науково-методичні положення та рекомендації є логічними, обґрунтованими, поглиблюють теорію інновацій та мають практичну цінність.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Дисертація є завершеним науковим дослідженням, результати якого вирішують важливе науково-практичне завдання – поглиблення теоретичних основ інноваційного розвитку та розробка науково-методичних і практичних рекомендацій щодо забезпечення інноваційного розвитку галузей промисловості як підґрунтя підвищення їх конкурентоспроможності. Матеріал дисертаційної роботи викладено логічно та згруповано у три розділи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження інноваційного розвитку промисловості» досліджено суть інноваційного процесу, систематизовано підходи до трактування терміну «інновація», виокремлено властиві інноваціям ознаки та розглянуто співвідношення споріднених до інновацій понять. Доведено наявність зв'язку між інноваціями у промисловості та економічною кон'юнктурою, стадіями розвитку національної економіки, галузі й підприємства. Обґрунтовано, що для збереження та посилення конкурентних переваг підприємств і галузей необхідним є безперервний моніторинг рівня економічної конкуренції та здійснення інноваційної діяльності.

Другий розділ «Комплексний аналіз та оцінка інноваційного розвитку галузей промисловості України» присвячено аналізу існуючих методик оцінки інноваційної діяльності промислових підприємств і галузей та, з урахуванням їх обмежень, розробленню авторської методики такої оцінки. Запропоновану дисертантом методику використано для проведення комплексного аналізу інноваційної діяльності підприємств за основними галузями промисловості України. Значну увагу приділено аналізу зв'язку між витратами в інновації та обсягами реалізованої інноваційної продукції, результати якого було використано для обґрунтування пропозицій з удосконалення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у вітчизняній промисловості.

У третьому розділі «Забезпечення активізації інноваційного розвитку промисловості України та зміцнення її конкурентних позицій» запропоновано науково-методичні підходи та практичні рекомендації щодо напрямів і заходів з активізації інноваційної діяльності у промисловості України. Дисертантом розроблено модель мережевого партнерства як нової форми співпраці підприємств, організацій та експертів, що базується на концепції відкритих інновацій та відповідає сучасним умовам глобалізації та жорсткої міжнародної конкуренції.

Структура дисертаційної роботи Ковчуги Л.І. є продуманою, викладення матеріалу здійснено послідовно відповідно до поставленої мети та визначених завдань. Висновки дисертації є обґрунтованими, логічним чином впливають із проведеного дослідження. Робота написана грамотною науковою мовою, за структурою та змістом вона відповідає встановленим вимогам щодо дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретична цінність роботи полягає у розробці теоретико-методологічних засад дослідження проблем інноваційного розвитку галузей промисловості як підґрунтя підвищення їх конкурентоспроможності. Наукову значимість дослідження визначає запропонований автором підхід до типології інновацій, який покладено в основу матриці інновацій промислового підприємства за складовими інноваційної діяльності; концептуальна модель інноваційного розвитку підприємства за етапами життєвого циклу; аналіз взаємозв'язку між інноваціями, конкуренцією та конкурентоспроможністю підприємств і галузей; обґрунтування моделі мережевого партнерства як сучасної моделі інноваційного розвитку.

Практична значимість одержаних результатів полягає у розробленні методичних підходів до оцінки інноваційної діяльності промислових підприємств, обґрунтуванні напрямів і механізмів поліпшення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності в галузях промисловості України,

впровадження моделі мережевого партнерства в діяльність підприємств добувної та переробної промисловості. Розробки автора доведено до рівня практичних рекомендацій, які знайшли застосування в діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідки № 3902-05/16538-07 від 16.04.2018 р.; № 3902-05/14538-07 від 05.04.2019 р.), Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 1564/0/31-17 від 17.11.2017 р.), Київської обласної державної адміністрації України (довідки № 28-01-12/1989 від 15.11.2017 р., № 28-01-12/463 від 04.04.2019 р.), ТОВ «Керамічні маси Донбасу» (довідка № 28/03/2 від 28.03.2019 р.), ДП «Рутекс КЕРАМ» ТОВ «Рутекс КЕРАМ» (довідка № 21 від 19.04.2019 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

Основні результати досліджень Ковчуги Л.І., які покладено в основу її дисертації, представлено у 14 наукових працях загальним обсягом 9,46 д.а., з яких особисто автору належить 7,15 д.а., з них: 1 розділ у зарубіжній колективній монографії, 1 стаття в іноземному науковому журналі, 6 статей у наукових фахових виданнях і виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз даних, 1 – в інших виданнях, 5 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи в цілому високий рівень проведеного Ковчугою Л.І. наукового дослідження, слід звернути увагу на деякі дискусійні положення та недостатньо висвітлені в роботі питання.

1. У підрозділі 1.3 обґрунтовується взаємозв'язок між інноваційною діяльністю, конкуренцією та конкурентоспроможністю підприємства (галузі), при цьому автор досить ґрунтовно досліджує роботи провідних вчених. На наш погляд, у даному розділі було б доцільно навести емпіричні дані, що демонстрували б зв'язок між конкурентоспроможністю та інноваційною діяльністю.

2. У підрозділі 2.1 автором проведено аналіз існуючих підходів до оцінки інноваційної діяльності підприємств лише українських вчених, але не приділяється належної уваги роботам іноземних науковців, насамперед, з країн-членів Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку, які мають напрацювання щодо інтегральної оцінки різних економічних явищ.

3. У підрозділі 2.3 автор здійснює оцінку взаємозв'язку між інвестиціями в інновації та обсягами реалізованої інноваційної продукції із застосуванням методів кореляційного-регресійного аналізу. Труднощі у побудові часових

рядів, а також особливості формування вибірки підприємств (несуцільна основного масиву) обмежує коло методів та інструментів економетричного аналізу. Позаяк їх аналіз, особливо інструментів для визначення причинно-наслідкового зв'язку, покращив би роботу. Також було б доцільно розробити таблицю, в якій в узагальненому вигляді представити результати розрахунків з урахуванням статистичної їх значимості.

4. Пропонуючи напрями, шляхи та механізми удосконалення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у вітчизняній промисловості (підрозділ 3.3), автор наголошує, що вони ґрунтуються на результатах проведеної оцінки взаємозв'язку між інвестиціями та інноваціями (викладеної у підрозділі 2.3). Однак, в роботі ще була проведена діагностика інноваційної екосистеми України, на підставі чого було виявлено основні перешкоди на шляху інноваційного розвитку підприємств і галузей промисловості (підрозділ 3.1). Виходячи зі змісту викладених пропозицій, результати проведеної діагностики автором враховані, але в тексті роботи мова про це не йде. Тому автору доцільно зробити на цьому наголос, що лише посилить обґрунтованість наданих пропозицій.

5. Обґрунтовуючи модель мережевого партнерства як сучасного формату співпраці підприємств і організацій для продукування інновацій, автор посилається на досвід транснаціональної компанії *Procter & Gamble*, але цікавим уявляється практика інших інноваційно-активних підприємств, які розділяють концепцію відкритих інновацій, яка буде реалізовуватися в рамках Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Її можна було б подати у додатках, аби не перевищувати обсягу основного тексту дисертації.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, вони свідчать про складність обраного предмету дослідження та можуть бути враховані в подальшій науковій діяльності дисертанта.

Загальний висновок

В цілому дисертація Ковчуги Лариси Іванівни на тему «Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості України» є самостійною, завершеною науковою роботою, яка містить нове вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає в розробці науково-методичних і практичних рекомендацій з підвищення рівня інноваційного розвитку галузей промисловості як підґрунтя забезпечення їх конкурентоспроможності. Обрану тему дисертаційної роботи розкрито належним чином, поставлену мету досягнуто, задачі дисертаційної роботи виконано. Автореферат повною мірою висвітлює усі положення наукової новизни та отримані в дисертації результати.

Дисертаційна робота за змістом та науковим рівнем повністю відповідає вимогам пп. 10, 11, 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор, Ковчуга Лариса Іванівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

Старший науковий співробітник відділу
інноваційної політики, економіки та
організації високих технологій
Державної установи «Інститут економіки та
прогнозування НАН України» (м. Київ)
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

В.Ю. Грига

Підпис с.н.с., к.е.н. Григи В.Ю. засвідчую

Вчений секретар ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України», к.т.н., с.н.с.

В.К.Хаустов